

ŠVIESA

SAUSIS-VASARIS-KOVAS, 1959

TURINYS

Trys svarbios sukaktys Lietuvoje. R. M.	2
Gyvenimas, liaudis ir rašytojai. A. Bimba	3
Didvyris. Eil. Br. Mackevičius	4
Teorijos ir faktai apie vėžio ligą. L. Griciūtė	5
Kad greičiau į tėvynę. Eil. Jonas Kaškaitis	8
Mokausi spaustuvininko amato. Rojus Mizara ...	9
Taisyklių-įstatymų reikės ir pekloje! A. B. Salielis	15
Romantika. Eil. Br. Mackevičius	16

ŠVIESA

(The Light)

Political, Scientific and Literary Quarterly Magazine, published by American Lithuanian Workers
Literary Association, 110-12 Atlantic Ave., Richmond Hill 19, N. Y.

Editorial Board: R. Mizara, A. Bimba,
Managing Editor—Anthony Bimba.

Subscription rates: \$1.00 a year; single copy 25c.

Entered as second class matter at the Post Office at Jamaica, New York under the Act of March 3, 1879

No. 1.

Sausis-Vasaris-Kovas (January-February-March), 1959

XXV

TRYS SVARBIOS SUKAKTYS LIETUVOJE

R. M.

1958 metais Lietuvoje buvo iškilmingai atžymėtos trys svarbios sukaktys. Apie jas nors trumpai čia tenka tarti keletą žodžių.

1. Sukako 40 metų, kai įsikūrė Lietuvos Komunistų partija, vaidinusi ir tebevaidinanti milžinišką vaidmenį Lietuvos žmonių gyvenime.

Lietuvos Komunistų partijos I suvažiavimas įvyko 1918 metų spalio 1—3 dd. Vilniuje. Lietuva tuomet dar buvo okupuota kaizerinių vokiečių. Suvažiavimas nutarė kovoti prieš vokiškuosius okupantus ir už tarybinės santvarkos įkūrimą Lietuvoje.

LKP I-ojo suvažiavimo nutarimai buvo pasiekę pavergtos šalies darbo žmones ir jie ryžosi vykdyti gyveniman partijos nutarimus.

2. 1918 m. spalio 29 d. sukako 40 metų, kai įsikūrė Komjaunimo sąjunga Rusijoje. Tų pačių metų gruodžio mėnesį Vilniuje įsikūrė pirmoji komjaunimo kuopelė ir Lietuvoje. Tame pačiame Vilniuje buvo suorganizuotas komjaunimo Centro Biuras su Juozu Greifenbergeriu priešakyje.

Lietuvos Komjaunimo sąjunga, LKP pagalbini jaunų žmonių organizacija, taipgi vaidino ir tebevaidina svarbų vaidmenį lietuvių tautos gyvenime. Šiandien komjaunuolių įtaka jaučiama visur: kaime, fabrikuose ir mokyklose. Iš viso šiuo metu ši sąjunga turi apie 120,000 narių. Nemažą jų—kandidatai į LKP.

Komjaunimo Centro Komiteto sekretorius A. Ferensas sako: “Švęsdamas komjaunimo keturiasdešimtmetį Lietuvos jaunimas niekuomet nepamirš komjaunuolių Greifenbergerio, Čarno, šiaučiūnaitės, Baratinsko, Preiso ir šimtų kitų jaunuolių, kritusių kovojant su lietuvių buržuazija.”

Komjaunuoliai didvyriškai pasirodė antrojo pasaulinio karo metu. Ferensas pažymi: “Už didvyriškumą Tėvynės karo frontuose 3,500 Lietuviškosios divizijos komjaunuolių apdovanota TSRS ordiniais ir medaliais, septyniems komjaunuoliams suteiktas Tarybų Sąjungos didvyrio vardas.”

Pasilikę Lietuvoje, komjaunuoliai ryžtingai kovojo prieš hitlerinį okupantą. Ferenso žodžiais: “Lietuvos komjaunimo eilėse išaugo Tarybų Sąjungos Didvyriai: Marytė Melnikaitė, Alfonsas Čeponis, Hubertas Borisa, Juozas Aleksonis, Stasys Apyvala, Bronius Urbonavičius ir šimtai kitų, parodžiusių, kaip reikia mylėti savo tarybinę Tėvynę ir dėl jos kautis.”

3. 1918 m. gruodžio 15 d. vadovaujant Lietuvos Komunistų partijai, Vilniuje, Filharmonijos salėje, įvyko iškilmingas Darbo žmonių deputatų tarybos posėdis, kuriame paskelbta, kad Vilniaus mieste valdžią perima Taryba. Vilniaus Darbo žmonių deputatų tarybos pirmininku išrinktas Pranas Eiduevičius.

(Tąsa 16-tam pusl.)

Gyvenimas, liaudis ir rašytojai

A. BIMBA

Mus pasiekė praėjusiais metais Tarybų Lietuvoje pasirodžiusi labai stora (766 puslapių) knyga "Laikas ir rašytojai". Tai ilgų metų labai įdomios vieno iš žymiausių ir vaisingiausių Lietuvos rašytojų Antano Venclovos kūrybos rinkinys. Tikrai nepaprastas veikalas.

"Laikas ir rašytojai" nepaprastas veikalas, nes jis susideda iš nepaprasto autoriaus įvairiais laikotarpiais sukurtų raštų. Antanas Venclova nėra tik rašytojas. Jis yra vienas veikliausių naujosios Lietuvos statytojų, vienas didžiausių naujųjų idėjų puoselėtojų ir naujosios socialistinės santvarkos entuziastų. Į rašytoją jis žiūri kaipo aktyvų gyvenimo dalyvį. Rašytojas, kuris "sapnuoja" apie dausas, o nepalaiko gyvų saitų su kasdieniniu liaudies gyvenimu, nesidalija su darbo liaudimi džiaugsmu ir sielvartais, nėra ir negali būti, pagal Venclovos filosofiją, tikruoju žmogaus sielos inžinieriumi. Jau 1940 metais, tik ant rytojaus po nušlavimo Lietuvoje kruvinosios smetoninės diktatūros, Venclova kalbėjo apie rašytojo vaidmenį:

"Šių dienų rašytojas, kuris nori geriausiai patarnauti savo kraštui, turi pramušti kelius, nors šiandien tvirtai užželdintus įvairiomis piktžolėmis, į kaimo ir miesto darbo žmogaus protą ir širdį. Naujųjų 'aristokratų' salonams mūsų literatūra nereikalinga. Ir vėl turi ateiti laikas, kada gera knyga bus skaitoma ir mylima kaimo troboje ir miesto darbininko kambaryje. Sveikoji, geroji mūsų literatūros dalis tebus bent šviesos ir tiesos kibirkštis darbo liaudžiai, kuri mus pagimdė, išmokė kalbėti gražia savo kalba, kuri mums įkvėpė tiesos ir grožio meilę, bet kurioje dar daug matome tamsumo ir vargo, atsiradusio ir neskubančio nykti ne dėl liaudies kaltės. Visa tai, kas mūsų liaudyje dar tebėra nešvaru, nekultūringa, tamsu ir atgyventa, turi trauktis šalin. Mes neidealizuojame miesto ir kaimo darbo žmogaus neigiamybių, bet žinome, kad tik jame tvyro tokios galingos neišsemtos jėgos,

kurios pažadintos gali gyvenimą pastatyti naujais, sveikais ir stipriais pamatais." (p. 15).

Tokį rašytojo kelią Venclova pasiskyrė sau ir, tenka pasakyti, nėra nė per colį iš jo iškrypęs. Kiekvienas šioje didžiulėje knygoje telpęs jo straipsnis ta dvasia kvėpuoja. Ir nuoširdžiai, šiltai, entuziastiškai jis sveikina kiekvieną rašytoją, kiekvieną veikėją ir kūrėją, kuris savo kūrybą grindžia Lietuvos ir visos žmonijos darbo liaudies poreikiais ir troškimais. Nepakeliui jam su tais, kurie netenka darbo liaudimi pasitikėjimo arba tyčiojasi iš jos "mušimosi" į šviesesnę ir gražesnę ateitį.

Šiame rinkinyje telpančių straipsnių apimtis labai, labai plati. Nors "Pratarmės žodyje" A. Venclova "prisiekia" niekad savęs nelaikęs ir nelaikęs literatūros kritiku, ir nors ši savo raštų rinkinį laiko tiktai pastabomis "įvairiais literatūriniais klausimais", bet šios jo pastabos įtikina mus, jog autorius yra gilus ir nuoseklus literatūros kritikas, o šis jo veikalas sudaro toli gražu gražiausią ir konstruktyviausią literatūrinės kritikos šaltinį. Niekur viešai nedemonstruodamas savo supratimo apie marksizmo-leninizmą, A. Venclova visuose straipsniuose pasireiškia giliu marksistu-leninistu. Tai bene tas bus didžiausiu šio tauraus lietuvių tautos sūnaus laimėjimu ne tik jo literatūrinėje kūryboje, bet ir plačiausioje socialinėje veikloje. Juk tik todėl, kada gal ne vienas rimtai paabejojo ir susvyravo sunkiaisiais ir baisiaisiais didžiojo karo ir žvėriškojo fašizmo siautėjimo laikais, mūsų "Laikas ir rašytojai" autorius pasiliko ištikimas savo darbo liaudies ir tautos sūnus, jos įkvėpėjas ir akstintojas į kovas ir linkui pergale. Paimk knygą ir užsimerkęs atsiversk bile vietą joje, nedarod didelio skirtumo ant kurio straipsnio pataikysi—ant "Kritinio realizmo kelio", ant "Tarp praeities ir ateities", ant "Lietuvių tarybinė proza Tėvynės karo metu", arba ant "Apie poeziją", ant "TSKP XX suvažiavimas ir mūsų literatūros

uždaviniai", jį rasi nuosekliu ir entuziastišku socializmo-komunizmo idėjų puoselėtoju. Prisimygęs ir su giliausiu užsidegimu jis atmeta ir pasmerkia tuos, kurie bando rašytoją, tą žmogaus sielos inžinierių izoliuoti nuo idėjų ir darbo liaudies, pasakodami, kad tos idėjos menkina ir silpnina asmenybę, trukdo rašytojui bei veikėjui savo talentą bei "pašaukimą" išvystyti iki aukščiausio laipsnio. Kaip tik priešingai.

"Socializmo ir komunizmo idėjos pripažinimas ir giliausia jai ištikimybė", sako A. Venclova, "mūsų ne tik neatpalaidoja nuo reikalo būti tikrais žmonėmis, didelėmis, tauriomis asmenybėmis, su plačiu horizontu, gilia meile tėvynei, komunistinei atečiai, tiesai ir grožiui, bet ir įpareigoja mus kovoti dėl tokių asmenybių išauginimo iš savo tarpo. Visais laikais geriausieji rašytojai buvo ne tik pažangiausieji epochos žmonės savo pažiūromis, bet ir stambios asmenybės, kurios tiesė naujus kelius visuomeninės minties ir žmonijos evoliucijos dirvoje. Ir mūsų laikais tik tas rašytojas gali turėti savosios liaudies pasitikėjimą, kuris kiekvienu savo gyvenimo žygiu ir kiekvienu savo žodžiu pasiryžęs nešti visišką atsakomybę už savo tautos ateitį. Rašytojas turi būti asmenybė su savo sąžine, protu ir jausmais, kuri nebijo pakelti balso prieš bet kurį liaudies skriaudėją. Rašytojas turi būti asmenybė, kuri drąsiai ir atkakliai kovoja prieš viską, kas mūsų liaudžiai kliudo žengti pirmyn, į tą kovą įdėdamas visą savo sielą ir atsakingumo jausmą..." ((p. 141).

Tai skaisčiausia marksistinė-leninistinė sąvoka apie tai, kokie santykiai turi būti tarpe rašytojo ir socializmo-komunizmo idėjų.

Venclovos straipsniai apie Donelaitį, Žemaitę, Salomėją Nėrį, Petrą Cvirką, Mykolaitį-Putiną, Vytautą Montvilą, Antaną Vienuolį, arba apie kitataučius didžiuosius rašytojus — Gorkį, Puškiną, Arnoldą Cveigą, Šilerį, Anatolį Fransą ir kt. — permirkę sveiku, realistiniu, kritiniu entuziazmu, šiltu įkvėpimu. Skaitydamas juos junti ir matai, kad čia rašo žmogus, kuris myli tiesą ir supranta rašytojo vietą socialiniame gyvenime, kuris nori, kad skaitytojas rašytoją suprastų ir iš jo kūrybos mokytųsi — atmestų kas joje silpna ir bloga, o priimtų tai, kas

joje gera ir sveika. Venclovos straipsniuose rašytojas, tasai žodžio meistras, tasai sielos inžinierius šneka į tave, moko tave, kviečia ir ragina tave būti tikru žmogumi, nugalėti savo silpnybes, kovoti prieš skriaudas ir be teisę, aukotis sukūrimui gražesnės, šviesesnės ateities ne tik sau, bet visiems, visai žmonijai.

Šis mūsų mylimo kolegų kūrybos leidinys yra labai, labai stambus įdėlis į kasmet vis didėjantį ir turtėjantį lietuvių tautos literatūros lobyną. Ypač jaunieji rašytojai knygoje "Laikas ir rašytojai" suras arba turėtų surasti, man atrodo, tiesiog neišsėmiamą šaltinį pamokinių ir įkvėpimo, kaip rašyti, kaip savo sukurtu žodžiu pasiekti skaitytojo širdį ir protą. Gi šiaip knygos skaitytojas negalės neužsidegti sveiku entuziazmu stengtis būti geresniu žmogum, stipresniu valioje ir pasiryžime padaryti šį visą didelį pasaulį visai žmonijai geresne vieta gyvenimui ir džiaugsmui.

DIDVYRIS

Jūs galvojat—

Seniai karo žaizdos užgijo:

Netiesa!

Jo širdy visada,

Lyg skeveldra, giliai pasislėpus rūdyja

Amžinoji žaizda.

Jis praėjo audras.

Jis krauju brėžė Pergalėn kelią.

Dešimt kartų jį lietė mirtis.

Ir žvilgsniu,

Ir randais pažiūrėti jis gali

Į Tėvynės akis.

Bet kai brolių kapuos

šaltas vėjas sukaukia,

Jis užmiršta save.

Jis prisimena tuos,

Kurių kelią nutraukė

Mirtinoji kova,

Kurių drąsą pirmoji kulka užgesino.

Jis prisimena

Pragarą mūšių šurpių

Ir pajunta,

Kaip blėsta žvaigždė jo auksinė

Prieš kareivių žvaigždės

Ant kapų.

Br. Mackevičius

Teorijos ir faktai apie vėžio ligą

L. GRICIŪTĖ—Medicinos mokslų kandidatė

Kas šiuo metu nėra girdėjęs apie vėžį—sunkų susirgimą, kuris nemaža žmonių be laiko nuvaro į kapus. Apie jį daug kalbama, nemaža rašoma. Dažnai tenka išgirsti kalbant esą vėžys padažnėjęs, esą jis neišgydomas ir t. t. Taigi—vėžys “populiarus” susirgimas, nors ir ne visa tai, kas apie jį kalbama, yra tiesa.

Kas tai yra vėžys?

Vėžys yra susirgimas, kuris gali paliesti kiekvieną organišką audinį. Dėl ne visai aiškių priežasčių normalios kurio nors audinio ląstelės įgyja naujų savybių. Jos pradeda labai greitai daugintis, sudarydamos naują, navikinį audinį. Vėžinėse ląstelėse skverbiasi iš pirminio židinio į aplinkinius audinius. Pavyzdžiui, nuo skrandžio gleivinės pereina į raumeninį skrandžio sluoksnį, perauga į greta esančius organus—kasą, kepenis. Kai augdamas navikinis audinys pasiekia kraujagysles ir limfagysles, atskiri jo gabalėliai su kraujo ar limfos srove gali būti pernešti į tolimesnius organus. Taip atsiranda antriniai naviko židiniai, kurie plečiasi, ardo pakenktus organus, trikdo jų funkcijas, dirgina nervų galūnes, sukeldami skausmus, kenkia organizmo mitybai ir pagaliau priveda jį prie mirties.

Vėžiu, paprastai, vadinami įvairūs piktybiniai navikai. Būna ir gėrybinių navikų, kurie pagal savo audinių sudėtį nedaug tesiskiria nuo normalių audinių, auga lėtai ir nedaug kenkia organizmui. Tačiau ilgainiui kai kuriais atvejais gėrybiniai navikai gali virsti piktybiniais. Be to, net nebūdami labai pavojingi organizmui, jie gali sukelti skausmus, nes mechaniškai spausdami vieną ar kitą organą, trukdo jo funkcija.

Nors vėžys yra vienas iš “populiariausių” mūsų laikų susirgimų, tačiau tai nereiškia, kad jis yra naujas, nebūtas, anksčiau nepažintas reiškinys. Piktybiniai navikai žinomi jau labai seniai. Net Egipto mumijose ran-

dami vėžiui būdingi organų pakitimai. O išžymusis graikų gydytojas Hipokratas jau daugiau kaip prieš 2000 metų yra aprašęs kai kurias vėžio formas.

Piktybinių navikų problema nėra vien tik medicininė. Ji laikoma bendrabiologine problema todėl, kad navikai egzistuoja ne tik žmonių, bet ir augalų, ir gyvulių pasaulyje. Įvairiomis vėžio formomis serga gyvuliai, paukščiai, žuvis, net vabzdžiai. Kadangi gyvuliai serga vėžiu, jie panaudojami vėžio tyrinėjimo darbams.

Klaidinga nuomonė

Visuomenės tarpe paplitusi nuomonė, kad susirgimai vėžiu pastaraisiais metais yra padažnėję. Tačiau taip atrodo dėl to, kad dabar, esant visiems prieinamai medicininei pagalbai, daugiau navikų išaiškinama, mažiau žmonių miršta “dėl senatvės” bei dėl kitų neaiškių priežasčių. Be to, ir medicininė diagnostika dabar tobulesnė negu anksčiau.

Nereikia užmiršti taip pat ir to, kad pastaraisiais dešimtmečiais surasta ir pradėta taikyti daugelis labai efektyvių medikamentų, kaip sulfidinas, penicilinas, streptomocinas ir kt. To išdavoje žymiai sumažėjo mirtingumas nuo tuberkuliozės, plaučių uždegimo ir kitų panašių susirgimų. Žengiant medicinai į priekį, sumažėjo mažų vaikų, gimdyvių mirtingumas, mirtingumas po daugelio operacijų, ir tame gražiame fone susirgimai piktybiniais navikais, su kuriais dar sunku kovoti, iškilo kaip pikta grėsmė. Taigi, galimas dalykas, kad susirgimų piktybiniais navikais dažnumas nėra pasikeitęs.

Vėžys yra rimtas mūsų priešas. Kokios priežastys sukelia vėžį žmogaus organizme, kol kas dar nevisai aišku. Todėl ir su juo kovoti sunku. Tačiau negalima pasakyti, kad nieko apie vėžį sukeliančias priežastis nežinoma. Šiuo metu yra sukaupta daugybė faktų, kurie leidžia daryti vienokias ar kitokias išvadas.

Daug duomenų vėžio priežastims pažinti duoda gydytojų praktikų stebėjimai. 1775 m. anglų gydytojui Potui pavyko nustatyti vienos vėžio formos priežastį. Jis aprašė vadinamąjį "kaminkrėčių vėžį." XVIII-XIX a. kaminai Anglijoje buvo valomi įleidžiant į vidų vaiką — kaminkrėčio padėjėją, kuris pravalydavo dūmtraukius ne tiek tais negudriais prietaisais, kuriais jis buvo apginkluotas, kiek savo rūbais, kūnu. Po kelerių darbo metų ant pakenktos šiurkščios berniukų odos atsirasdavo daugybinės karpos papilomos, kurios dažnai virsdavo vėžiu — "kaminkrėčių vėžiu." Tokiu būdu Potas pirmasis medicinos istorijoje nustatė, kad vėžio sukėlėju gali būti koks nors veiksnys iš žmogų supančios aplinkos, šiuo atveju — akmens anglies derva. Poto prielaida vėliau patvirtino ir tai, kad, pradėjus tobuliau valyti kaminus, "kaminkrėčių vėžys" išnyko.

Įtempti ieškojimai

Pradėjus vystyti eksperimentinei medicinai, buvo bandyta sukelti "kaminkrėčių vėžį" gyvuliams. 1916 m. japonų mokslininkams Jamagyvai ir Ičikavai pavyko sukelti odos vėžį ant triušo ausų, apie metus tepus jas akmens anglies derva. Šie bandymai vėliau buvo kartoti įvairiose pasaulio laboratorijose. Tai, kad akmens anglies derva gali sukelti vėžį, reiškia, kad ji turi kancerogeninių—vėžį sukeliančių—savybių. Daugiau kaip 10 metų buvo atkakliai ieškota, kuri akmens anglies dervos sudėtinė dalis turi tų kancerogeninių savybių. 1932 m. nustatyta, kad tai policikliniai aromatiniai angliavandeniliai. Plačiau ir giliau tyrinėjant tą klausimą, buvo rasta nemaža cheminių medžiagų, kurios gali sukelti vėžį. Tai oroaminoazotoluolas, fluorenai, uretanai ir daugelis kitų medžiagų, vartojamų pramonėje, žemės ūkyje, net medicinoje. Įdomu tai, kad tos medžiagos skirtingos savo sudėtimi, cheminėmis ir fizinėmis savybėmis. Jas vienija tik tai, kad jos sugeba sukelti navikus.

Suprantama, kad, nustačius vienos ar kitos medžiagos, su kuria žmonės susiduria buityje ar darbo proceso metu, kancerogenines savybes, stengiamasi išimti jas iš apyvartos. Tuo būdu apsaugomi žmonės nuo jų veikimo. Tarybų Sąjungoje tuo reikalu rūpinasi valstybinės įstaigos, kurios griežtai ir

sėkmingai kovoja su kancerogeninių medžiagų vartojimu arba sudaro sąlygas nuo jų apsisaugoti. Tačiau kai kuriose kapitalistinėse šalyse, kuriose nėra centralizuotos kontrolės, vartojamos kancerogeninės medžiagos, pavyzdžiui, maisto produktų dažas "butergelbas," nors jo kancerogeninės savybės nustatytos prieš 20 metų.

Tačiau vėžio atsiradimo kaltininkais gali būti ne tik cheminės medžiagos. Vėžį gali sukelti ir kai kurie fiziniai veiksniai, pavyzdžiui, rentgeniniai spinduliai. XX a. pradžioje, kai rentgeniniai spinduliai tik buvo pradėti taikyti, gana plačiai paplito "rentgenologų vėžys." Tai buvo taip pat odos, dažniausiai rankų odos vėžys, kuriuo susirgdavo žmonės, susidurdavę su rentgeniniais spinduliais ir nesisaugoję jų. 1912 m. prancūzų mokslininkams Mari, Rolo-Lapuanui ir Kliunetui pavyko sukelti odos vėžį žiurkei, ilgą laiką švitinus ją rentgeniniais spinduliais. Tokiu būdu kancerogeninės rentgeninių spindulių savybės buvo neabejotinai įrodytos. Šiuo metu, vartojant apsaugos priemones, "rentgenologų vėžio" taip pat nebėra.

Atlickant eksperimentus, pavyko sukelti beždžionei piktybinį kaulo naviką radiaktyvinių medžiagų pagalba. Tokiu būdu radioaktyvinių medžiagų kancerogeninės savybės taip pat tapo neabejotinai įrodytos.

Nauja teorija

Remdamiesi minėtaisiais faktais, tyrinėtojai sukūrė vadinamąją biocheminę vėžio atsiradimo teoriją. Pagal ją, vėžys atsirandęs dėl organizmo ląstelėse įvykusių biocheminių pakitimų, kuriuos sukelia cheminės kancerogeninės medžiagos arba rentgeniniai ir radioaktyviųjų medžiagų spinduliai. Biocheminės teorijos šalininkai mano, kad cheminių kancerogeninių medžiagų yra nemaža mus supančioje aplinkoje—suodžiuose, tabako dūmuose ir kitur. Ir taip pat mano, kad kai kurios ir šių medžiagų galinčios pasigaminti organizme. Kokios jos yra, koku būdu pasigamina, kaip sukelia vėžį, dar nežinoma. Manoma, kad nemažą reikšmę vėžio atsiradimui turi hormonų apykaitos sutrikimai. Tačiau nereikia manyti, kad kiekviena medžiaga ar fizinis poveikis, kurie pakenkia organizmo audinius, gali sukelti vėžį. Taip

nėra. Vėžį sukelia tik kai kurie veiksniai. Mums dar sunku nustatyti, kas bendro yra jų veikimo mechanizme. Vienintelis mums žinomas bendras jų požymis yra tai, kad visi jie sukelia vėžį.

Biocheminę vėžio atsiradimo teoriją ne visi pripažįsta. Ji remiasi faktais, bet nesugeba išsamiai paaiškinti navikų atsiradimo mechanizmo.

Ir kita teorija

Dalis mokslininkų laikosi kitos nuomonės ir vysto vadinamąją virusinę vėžio atsiradimo teoriją. Jie mano, kad visų vėžio susirgimų priežastis yra specialūs virusai, tai yra labai maži, mažesni už bakterijas, 40-100 milimikronų dydžio gyvi sutvėrimai. Jie laiko, kad įvairūs kancerogeniniai veiksniai, pvz., akmens anglies derva, radioaktyvių medžiagų spinduliai, tik paruošia dirvą virusų veikimui. Virusinės teorijos šalininkai remiasi tuo, kad kai kuriuose navikiniuose audiniuose, labai padidinus, galima matyti vadinamuosius globulinius kūnelius — labai smulkius, apskritus, neiškios prigimties ir kilmės padarus, kurie, tačiau, kartais matomi ir normaliuose audiniuose. Virusinės teorijos šalininkai mano, kad tai ir yra vėžį sukėję virusai, kurie būna ir normaliuose audiniuose, tik, nesant palankių sąlygų, nepasireiškia.

Atliekant eksperimentus, iš kai kurių navikų pavyko išskirti vadinamąjį malignizuojantį faktorių, tai yra kažkokią medžiagą, kurią įvedus į sveikus tų pačių rūšių gyvulus, juose atsiranda vėžys. Virusinės teorijos šalininkai teigia, kad tuo būdu jie ir perkelia virusus, užkrėsdami jais kitą organizmą. Biocheminės teorijos šalininkai mano, kad jie perkelia organizme pasigaminusias kancerogenines medžiagas. Virusinės teorijos šalininkai skelbia ir daugelį kitų eksperimentinių faktų, kurie, jų nuomone, patvirtina virusų buvimą. Tačiau šios teorijos šalininkams nepavyko dar kol kas įrodyti, kad kuris nors piktybinis žmogaus navikas tikrai yra virusų sukeltas. Jiems nepavyko išskirti vėžį sukėjančių virusų iš navikinių audinių ir įtikinamai parodyti tai, kad jie aplamai egzistuoja. Todėl virusinė vėžio atsiradimo teorija, kaip ir biocheminė,

dar nėra priimta, nes ji negali paaiškinti visų klausimų, susijusių su vėžio atsiradimu ir jo eiga žmogaus ir gyvulių organizme.

Tenka pabrėžti, kad net virusinės teorijos šalininkai neteigia, kad vėžys yra užkrečiamas. Vėžio užsikrėtimo faktų iki šiol nėra pastebėta.

Ką dabar žinome?

Visi minėtieji klininiai stebėjimai ir eksperimentų rezultatai davė didelę naudą praktikai. Dabar žinome, kad akmens anglies derva, rentgeniniai spinduliai ir eilė minėtųjų cheminių kancerogeninių medžiagų sukelia vėžį ar paskatina jo augimą. Pašalinus iš aplinkos kancerogeninius faktorius, galima apsaugoti nuo susirgimų. Vienas iš pagrindinių mūsų mokslininkų - onkologų tikslų yra iširti ir nurodyti kenksmingas medžiagas. Sistemingai šalinant jas iš aplinkos ar imantis reikalingų apsaugos priemonių, bus atliekamas labai svarbus vėžio profilaktikos darbas.

Daug kas laimėta

Tarybinė medicina profilaktikai, ir ypač vėžio profilaktikai skiria labai daug dėmesio ir lėšų. Kiekvienas sutiks, kad lengviau yra, jei tai tik galima, apsaugoti nuo bet kurio susirgimo negu susirgus jį gydyti.

Labai svarbu žinoti, kad kiekvienas vėžys turi savo ikivėžinę stadiją. Niekuomet vėžys neatsiranda visai sveikame audinyje. Odos vėžys, paprastai, išsivysto iš ilgai augančių odos papilomų; skrandžio, žarnų vėžys — dažniausiai iš tų organų polipų; krūtis vėžys — iš liaukinių mazgelių jose; gimdos — iš ilgai negyjančių žaizdelių. Pašalinus šiuos ikivėžinius procesus, vėžys neišsivysto. Taigi laiku atlikus nesudėtingą operaciją, galima apsaugoti nuo rimto ir pavojingo susirgimo vėžiu.

Tiesa, pasitaiko, kad vėžiu suserga žmogus, kuris anksčiau niekuo nėra sirgęs. Tačiau tais atvejais ikivėžinė stadija taip pat yra buvusi, tik deja, ji praėjo nepastebėta arba į ją nebuvo kreipta pakankamai dėmesio. Kartais sunku pastebėti nežymius susirgimo simptomus. Todėl labai rekomenduojama, kad kiekvienas pilietis, vyras, sulaukęs 40, o moteris — 30 metų, bent vieną

du kartus per metus pasitikrintų pas gydytoją, būtų nuodugniai ištirtas, peršviestas ir t. t. Mūsų šalyje labai plačiai organizuojami profilaktiniai dirbančiųjų apžiūrėjimai. Tokių apžiūrėjimų metu neretai pavyksta nustatyti nepastebėtą ikivėžinę stadiją ar net prasidėjusius piktybinius susirgimus. Paprastai, tokiais atvejais nedelsiant pritaikomas gydymas, kuris duoda gerus rezultatus.

Labai sunkina vėžio gydymą tai, kad dažnai jis yra užleidžiamas. Todėl vienas iš pagrindinių uždavinių kovoje su vėžiu yra ankstyva jo diagnostika. Bendrų įvairių organų vėžiui būdingų simptomų nėra. Kiekvieno organo vėžys yra atskiras susirgimas ir, priklausomai nuo pakenkto organo, duoda atitinkamus ankstyvuosius simptomus.

Visų bendroji užduotis

Taigi, norint sėkmingai kovoti su vėžiu, reikia, kad į tą kovą įsijungtų ne tik medicinos darbuotojai, bet ir visi žmonės. Reikia visiems stengtis laikytis higienos taisyklių, kartkartėmis tikrintis pas gydytoją, gydyti nežymius susirgimus, kurie gali pavirsti vėžiu.

Vėžiui, jei jis nėra užleistas, gydyti mes turime daugelį efektyvių priemonių: chirurgo peilį, rentgeninius bei radioaktyvių medžiagų spindulius ir medikamentus. Vienos iš šių priemonių pritaikomos esant vienokioms, kitos — kitokioms vėžio formoms. Įvairios gydymo priemonės taikomos todėl, kad įvairių organų vėžiniai susirgimai yra skirtingi: vienį iš jų išnyksta pašvitinus rentgeniniais spinduliais, kiti nuo spindulių visai nekinta, juos reikia šalinti iš organizmo peilio pagalba ir t. t. Pavyzdžiui, odos vėžys gydomas tik rentgeniniais spinduliais, skrandžio vėžys—operuojant, o limfinių mazgų piktybiniai navikai—medikamentais. Kai kurie piktybiniai navikai gydomi kombinuotais metodais. Toks gydymas duoda labai gerus rezultatus. Ligoniai visiškai pasveiksta, grįžta į savo darbą ir gyvena taip, kaip ir prieš susirgimą.

Taigi vėžys yra viena pagrindinių šio me-

to medicinos problemų. Daug mokslinio tyrimo laboratorijų tiria šį sunkų klausimą. Gydytojai gana sėkmingai kovoja su vėžiu praktikoje. Mokslas sparčiai žengia į priekį. Medicina progresuoja. Tikėsimės, kad neteks ilgai laukti to laiko, kol vėžio problema bus išspręsta. Kova su juo tuomet pasidarys lengvesnė ir sėkmingesnė. Ne už kalnų ta diena, kai "žmogaus džiaugsmo priešas," kaip vadino vėžį įžymusis Pavlovas, taps nugalėtas.

KAD GREIČIAU Į TĖVYNĘ

Ei, klausyk, apsistok!
 Jau toliau nevažiuok!
 Kam uždusęs skubi, kaip patrakęs?
 Stačia galva lakstai,—
 Negirdi, nematai:
 Tau užklako ir ausys ir akys . . .

Kas gi matė taip lėkt?
 Vis skubėt ir skubėt . . .
 Mat, kaip miela pašlaitės pavėsy,—
 Tarp kvapiųjų žolių,
 Tarp medelių, gėlių
 Gulka ant pievos minkštos—pasilsėsi . . .

Liuok atšoko aure
 Ta pati voverė,—
 Kaip naminė katė, apsiprato:
 Ieško, uosto—gal tu
 Jai turi riešutų?
 Nebaidyk jos, sus'mildamas—ką tu?

Kokie platūs—matai
 Mėlynieji skliautai . . .
 Net vaidenas tėvynė brangioji!
 Ten tai miela, žavu
 Tarpe brolių savų!
 Dieną naktį svajingai vilioja . . .

Ant baltų dobilų,
 Ramunėlių galvų
 Ropinėja ratuotos bitelės . . .
 Ai, kaip noris greičiau
 Į tėvynę! Tačiau
 Vis dar uždengtas tįsoja kelias . . .

IŠ ATSIMINIMŲ

Mokausi spaustuvininko amato

ROJUS MIZARA

Tai buvo prieš 45 metus.

“Keleivio” leidykla tuomet buvo Antano Žvingilo name po num. 28 W. Broadway, South Bostone. Kaip žinia, “Keleivį” buvo įkūręs A. Žvingilas 1905 metais, ir tuojuo mano brolis Mykolas jį buvo mums užprenumeravęs. Keleto metų bėgyje mes beveik reguliariai laikraštį Lietuvoje gaudavome ir skaitydavome, todėl jis man atrodė kaip savas.

Bet Žvingilas, kurį aš gerai pažinojau, — kadangi jis visą savo gyvenimą ėjo su pažangiaisiais, — tuomet nevaliojo susirasti talentingesnio žurnalisto, sugebiančio laikraštį populiariai redaguoti. Tiesa, apie tą laikotarpį prasitrynusių lietuvių žurnalistų Amerikoje nedaug ir tebuvo. Nedaug buvo ir lietuvių, galinčių skaityti spaudą, norinčių žinoti, kas dedasi Amerikoje ir pasaulyje; dar mažiau buvo tokių, kurie būtų pasiryžę aukotis, darbuotis lietuviškos spaudos palaikymui, jos platinimui. Laikraščio turinys buvo silpnutis.

Skurdo laikraštis, skurdo ir jo leidėjas. Jis ieškojo pirkėjų; po trejeto metų jie atsirado.

Tik ką atvykęs iš Europos spaustuvininkas Jurgis Gegužis susitarė su Stasiu Michelsonu ir laikraštį iš Žvingilo beveik pusdykiškai paėmė. Pirmasis buvo laikraščio administratorius, Michelsonas — redaktorius, sugebiąs žmonėms “pataikyti” (ypač su juokingais feljetonais).

Kai kurie žmonės dar ir šiandien mislija, būk “Maikio su tėvu pasikalbėjimą” sugalvojo S. Michelsonas, bet tai didžiausia netiesa. “Maikį” sugalvojo Mikas Paltanavičia, kai jis buvo “Keleivio” redaktorius; Paltanavičia vėliau buvo bebandas “Maikį” atsiimti ir spausdinti savo laikraštį, “Am. lietuvy”, bet kai “Keleivio” leidėjai pagrūmojo jam valdiniu teismu, Paltanavičia liovėsi “Maikį” savinėsis.

Pradėjus naujiems leidėjams laikraštį leisti, “Keleivio” tiražas gerokai pakilo. Emigrantų srautas iš Lietuvos į Ameriką vis didėjo.

Po 1905—1907 metų revoliucijos atvyko daugiau žmonių, mokačių ir norinčių skaityti laikraščius sava kalba; atvyko jau gerokai prasilavinusių žmonių, dalyvavusių revoliuciniame judėjime.

Nors leidėjams bus vyko, tačiau jie leidyklą dar vis tebelaikė ankštame Žvingilo name. Tiesa, jiems bus vyko gerokai sumažėjęs, įsikūrus tame pačiame South Bostone “Laisvei”, kurios leidykla buvo toje pačioje gatvėje — tik keletas blokų į rytus nuo “Keleivio”. Abudu buvo socialistiniai laikraščiai, tik “Laisvė”, kai ją pradėjo (1912 m.) redaguoti L. Pruseika, buvo gyvesnė, darbininkiškesnė ir, marksistiniu požiūriu, nuoseklesnė. Išsikėlus “Laisvei” į Brooklyną, “Keleivio” leidėjams bus ir vėl pradėjo sektis.

Man ten pradėjus dirbti, pinigai per paštą plaukte plaukė: už laikraščio prenumeratas, už laisvamaniškas brošiūras, taipgi ir už visokius spaudos darbus, atliktus “Keleivio” spaustuvėje. O darbų tuomet buvo visokių!

R. Židžiūnas tarnavo administracijoje Gegužio padėjėju. Jis atplėšdinėjo atneštus iš pašto laiškus, matė kiekvienos dienos pajamas, tvarkė prenumeratorių sąrašą, patarnavo žmonėms, asmeniškai užėjusiems į leidyklą. Taigi jis žinojo visą biznį, ir iš pat pirmos dienos mano ten buvimo, jis man papasakodavo.

Spaustuvėje tuomet dirbo, jei neklystu, keturi darbininkai; pats Gegužis taipgi dažnai šį tą dirbinėdavo spaustuvėje. Darbo valandos buvo: nuo 8 val. ryto iki 6 v. vakaro; šeštadieniais — iki 12 v. Bet mano darbo valandos buvo kitokios.

Pasiekęs Bostoną, tuojau prisistačiau J. Gegužiui, o jis man tarp kitko sakė:

—Ligi šiol mes, priimdami darbininkus mokytis zecerio amato, iš karto mokėdavome jiems po 6 dolerius savaitėje; vėliau palaipsniui algą keldavome pagal jų sugebėjimą. Jums duosime 8 dolerius savaitėje, bet norėsime, kad tamsta iš ryto kasdien atvyktumėte 6 val. ir išvalytumėte spaustuvę ir raštinę, žiemą turėsite pakurti ir pečius: vienas spaustuvėje, viršuje, kitas rūsyje, kur stovi presai. 8 valandą stokite kartu su kitais darbininkais dirbti: mokytis. Kai pramoksite darbo,— žiūrėsime, mes jūs nepamiršime.

Sutikau. Jei tuomet Gegužis man būtų sakęs: nemokėsime tau jokios algos, o tik šiaip taip pavalgydinsime ir leisime kur nors rūsyje kampely naktimis gulėti, būčiau sutikęs. Noras mokytis spaustuvininko amato tuomet būtų nugalėjęs viską!

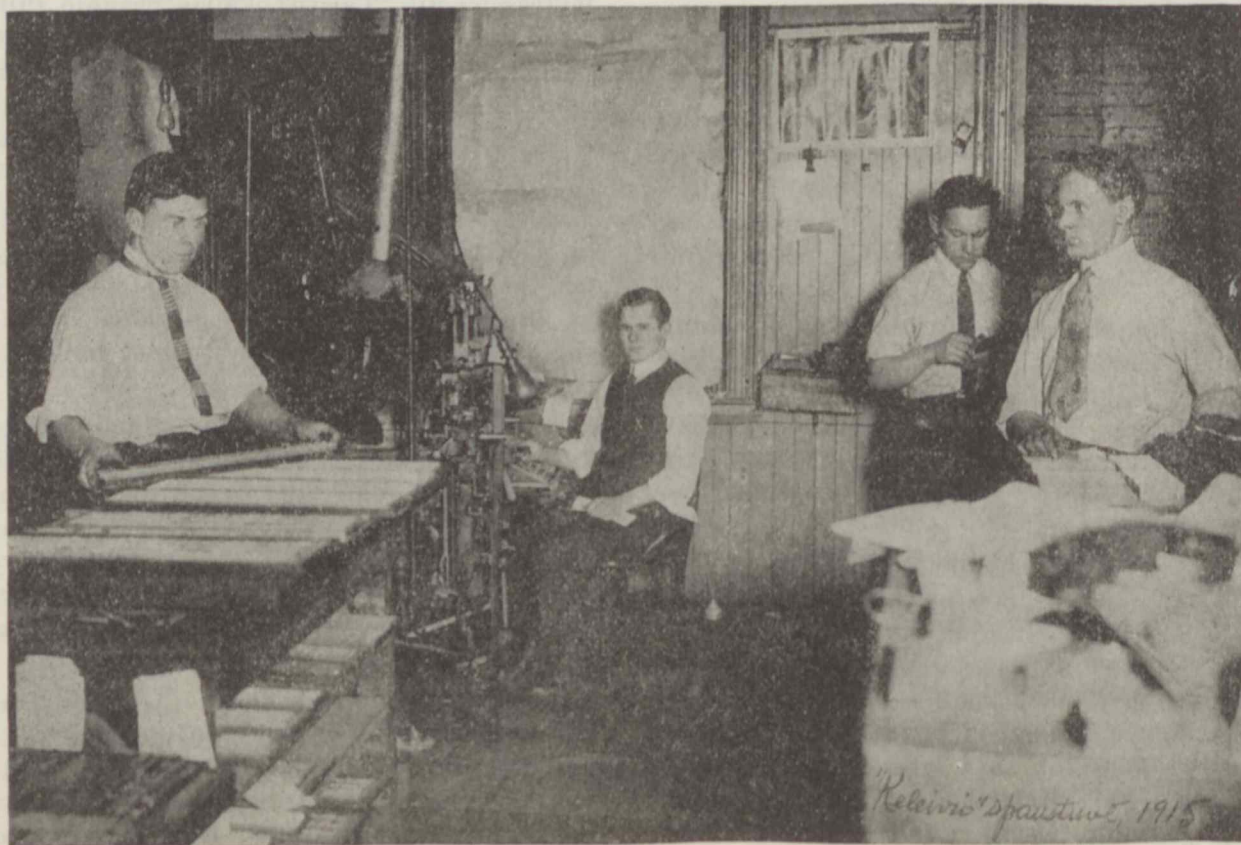
Davė Gegužis man raktą, ir aš, susiradęs pas gerus žmones butą, tuojau pradėjau "Keleivyje" dirbti. Spaustuvei apšluoti man

neimdavo dviejų valandų, bet žiemą pečius užkurti būtinai reikėdavo apie 6 val., norint, kad iki 8 val. būtų apšildyta spaustuvė ir raštinė. Per tas dvi valandas aš lengvai apsidirbdavau ir, nugriebęs kokią knygiukštę, kurių "Keleivio" raštinėje buvo, skaitydavau.

Tuo metu "Keleivio" spaustuvėje dar nemaža visokių darbų darbelių buvo atliekami primitiviai: raidės jiems reikėdavo rankomis surinkti. Tiesa, linotipas jau buvo, jį operavo Sirutis, bet jis vos tegalėjo surinkti laikraštį, nes nebuvo dar prityręs linotipininkas. Taigi ir mane Gegužis pirmiausia pristatė mokytis rinkti rankomis raidės.

Pastatęs prie kastos (angl. *case*), kur raidės sudėtos, kur kiekviena raidė turi savo vietą, savo dėžę, J. G. pasakė:

—Įsitėmyk, kaip ir kur stovi išsidėsčiusios raidės — taip yra visose spaustuvėse. Geras zeceris užsimerkęs, automatiškai ranka parodys kiekvienos raidės vietą. Aš noriu, kad ir tu išmoktum tai padaryti: atmin-

Iš kairės į dešinę: R. Mizara, P. Šolomskas, V. Ditkevičius ir P. Vasiliauskas

tinai, užsimerkęs, turėsi man parodyt kiekvienos raidės vietelę!..

Jis padavė man "štiksą" (angl.: **stick**), parodė, kaip jį rankoje laikyti, kaip dešine ranka, užsimerkus' imti raidę po raidės ir jin dėti, surinkti žodžius ir sakinius.

J. Gegužis spaustuvės amatą mokėjo gerai — negalėjo operuoti tik linotipo. Jis buvo ištreiniruotas vokiečio Mauderodės spaustuvėje, Tilžėje. Jis turėjo, anot žmonių, "vokišką akuratumą." Pas jį tu negalėjai atsisototi prie raidžių kastos bet kaip: turėjai stovėti, kaip įsakyta, kaip taisyklės reikalauja. Laikraštį laužant arba spausdinant, prie preso,—tas pats. Jis visur reikalavo disciplinos, gerai, tiksliai užvaldyti kiekvieną spaustuvės darbelį, kurį atlieki. Trūkumas pas jį buvo tik tas: nesekė spaustuvinės technikos vystymosi, tobulėjimo. Jo laikraštis dėl to visuomet buvo senoviškai sudarytas: pagal tas taisykles, kurias jam įdiegė Mauderodės spaustuvėje.

Per keletą dienų aš išmokau užsimerkęs kiekvieną raidę paimti ir įdėti į "štiksą." Nekantriai laukiau, kada Gegužis pradės mane egzaminuoti, bet jis to niekad nedarė. Surinkdavau paduotąjį man straipsnelį, nutraukdavau nuotrauką, korektūrą, ir duodavau jam skaityti. Būdavo nemaža klaidų, už ką gaudavau barti.

Neužilgo buvau pristatytas prie nediduko preso visokiems mažiems lapeliams, plakatams spausdinti. Vėliau pristatė prie knyginio preso, kuriuo tuomet spausdino ir laikraštį.

Rūsyje, kuriame nebuvo jokio laigo, stovėjo didžiulis — laikraštiniis ir knyginis — presas, du mažesni presukai—plakatams ir tikietaukams spausdinti, taipgi laikraščiu lankstyti mašina. Viskas ankštai sutalpinata.

Viršuje, kitame gale, buvo linotipas, rankinės raidės, stalai laikraščiu laužti ir kitojie spaudos darbams reikalingi dalykai. Ten pat, kampe, buvo redaktorius rašomasis stalias. Už užtvaros, namo priešakyje, buvo administracijos raštinė vienoje pusėje, o kitoje F. J. Bagočius turėjo pasinuomavęs kampelį, kur pardavinėjo laivakortes ir siuntė žmonių pinigus į Lietuvą ir į kitas šalis. Visur, kaip sakyta, buvo labai ankšta.

Daugiausia man teko dirbti spausdinant laikraštį, kuris tuomet jau turėjo tarp 8-9 tūkstančių tiražą, vis augantį. O karo metu "Keleivis" jau spausdino apie 16,000 egz., daugiau nei kuris kitas lietuviškas laikraštis JAV. Laikraštį reikėjo perleisti per presą po vieną lapą du kartu: pirmiau vieną šoną atspausdinti, paskui kitą. Antradieniais atspausdindavau vieną šoną (keturis puslapius), trečiadieniais — antrąjį. Trečiadieniais, man spausdinant, kitas darbininkas arba pats Gegužis mašina laikraštį lankstydavo, o kiti darydavo ekspediciją, na, ir trečiadienių vakare "Keleivis" jau būdavo pašte.

Apie visa tai smulkiau čia prisiminiau dėl to, kad skaitytojas žinotų, jog anuo metu visi lietuviški laikraščiai JAV panašiai buvo spausdinami; net ir spaustuvės, kurias man teko matyt: "Laisvės", "Kovos", "Tėvynės", "Sandaros",—buvo labai analogiškos. Visose spaustuvėse buvo pernelyg daug dulkių, nesveikų gazų, kenkiančių darbininkų sveikatai. Kai kurie darbininkai dėl to negalėdavo spaustuvėse ilgiau dirbti: mesdavo ir eidavo ieškoti darbų į fabrikus. Tik nedidelė ano meto lietuvių spaustuvininkų dalis "užsiliko" iki šių laikų spaustuvėse: V. Rudaitis, P. Šolomskas, S. Večkys, M. Šileikis ir dar vienas kitas. Vis tai pasišventėliai, pamėgę spaustuvių dulkių kvapą, kurių vieni jau dirbo spaustuvininkais apie tą laiką, kai aš mokiausi, o tūli jų pradėjo truputėli vėliau.

Presas stovėjo tuojau po Gegužio rašomuoju stalu. Raštinės grindys buvo plonos ir net skylėtos, tuo būdu jis girdėjo, jis jautė preso judėjimą. Mažiausias cyptelėjimas, nereikalingas sučerškimas jam buvo žinomas.

Neįpratusiam popierių presan leisti, iš pradžių nesisekdavo: jis dažnai, kreivokai įleistas, įkliūdavo į guminius volus, tepančius raides dažais. Akimirkoje popieriaus lapas pavirsdavo į šmočiukus, susisukusius aplink volus. Reikėdavo sulaikyti presą ir išrankioti tuos, jau pajuodusius popieriaus šmočiukus, aplipusius aplink volus. Diržai, kurie jungė motorą su mašina, buvo per laisvi, todėl, sulaikant presą, jie žviegdavo, cypdavo.

Kai tik ūmai mašiną-presą sulaikydavau, tuojau ir atbėgdavo rūsin Gegužis ir, tarytum sirgdamas, rėkdavo:

— Oi, oi, oi! Diržai, diržai, diržai! Tu juos sutraukysi. O jie tokie brangūs!.. O presas, presas, kiek jis kenčia!..

Rėkdavo, dejuodavo jis taip, it su juo patim kas tokio baisaus būtų atsitikę, lyg kiekie sopuliai jį patį būtų varstę.

Nenorėdamas Gegužio nervinti, skaudinti, gelbėdamas jo diržus, įkliuvus popieriaus lapui į volus, aš, presui einant, bandydavau popieriaus šmočiukus iš volų išrankioti. Vieną kartą man taip darant, capt, volai pagrobia mano dešinės rankos pirštus ir ima visą ranką, traukia, riečia pirštus ant raidžių! Mano laimė, kad diržai buvo per laisvi: jie tik cypė, žviegė ir šliaužė—preso pasukti nebepajėgė. O visvien volai įsuko pirštus taip, kad didžiulį pirštą užvertė ant raidžių, ant švino, ir sužeidė, sužalojo.

Išgirdę nepaprastą cypimą, žviegimą, kuriį sudarė diržai, atbėgo iš viršaus kiti darbininkai, atbėgo ir Gegužis. Motorą sulaukė ir atleido volus. Mano ranka buvo išgelbėta.

Šiaip taip apraišioję mano kruvinus rankos pirštus—vieną baisiai sužalotą, pasiuntė mane pas gydytoją Praną Matulaitį, mano brolio Mykolo gerą bičiulį. Dr. Matulaitis dėjo visas pastangas, kad išgelbėtų pirštą, kad nereikėtų jo visiškai man prarasti. Jis jį atitaisė stebuklingai gražiai, bet, žinoma, ne pilnai. Ir šiandien jis man kenkia darbui. Bet labiausiai tai jaučiau, kai buvau pradėjęs mokyti pianą skambinti. Tebenešiosiu iki mirties tą “dovaną”, gautą dėl Gegužio godumo ir, sakyčiau, kvailumo.

Kai jau pirštas buvo apgydytas, Dr. Matulaitis pridavė sąskaitą.

— Nemokėk iš savo kišenės nei cento — sakė jis.— Gegužis turi sumokėti, nes jis už tavo nelaimę kaltas. Tu net galėtum jį patraukt teisman už tai.

Kai parodžiau sąskaitą Gegužiui, jis, po ilgakos pauzos, tarė:

— Na, tai ką gi padarysime: sumokėkime sąskaitą pusiau: tavo tegu bus pusė ir mano pusė.

Dabar tikrai neatsimenu, kiek ten iš viso reikėjo gydytojui sumokėti. Užtenka pasa-

kyti tai, kad aš “atliekamų” neturėjau, maniau paprašysiu gydytojo, kad jis mano dalies palauktų. Sužinojęs, kaip viskas atsitiko, Dr. Matulaitis suriko:

— Baisūs, beširdžiai žmonės, tie “Keleivio” leidėjai! Pasakysiu: abudu jiedu neturi širdies. Jiems ne laikraštį leisti, o būti kur nors fabrikuose ar kasyklose kapitalistų šuneliais.

Dr. Matulaitis iš manęs neėmė nei vieno cento; užteko jam tos dalies, kurią sumokėjo “Keleivis”. Gi aš gydytojui už tai visuomet buvau dėkingas. (Dr. Matulaitis jau seniai mirė.) Per keletą metų po to mudu dažnokai susitikdavome ir veik kiekviena proga jis man primindavo: “Ot, negaliu tavo buvusio boso Gegužio pasielgimo pamiršti ir gana!” Aš jam atsakydavau: “Jei ir norėčiau, daktare, aš taipgi niekad jo nepamiršiu...”

Kas savaitę dvi ilgas dienas išstovėti prie preso žemame, ankštame ir troškinančiame rūsyje buvo įkyru. Dažnai niūniuodavau, kai kada net ir garsiai dainuodavau, rėkdavau, mašinos triukšmo akompanuojamas, kad atmiesčiau sloginančią monotoniją. Ilgainiui išsilavinau laikraštį spausdinti taip, kad nereikėjo man nei žiūrėti į tai, kaip popierių leidžiu presan: viską jaučiau. Jaučiau kiekvieną preso, net ir mažiausią judesį. Dešiniąją ranką leidžiu presan popierių, o kairėje rankoje laikau kokią knygą ir skaitau! Visa tai lengvino man darbą, trumpino laiką, stūmė šalin įkyrų nuobodulį.

Pusmetį išdirbęs, išdrįsau prašyti J. Gegužio pakelti man algą; žinojau, kad jis pats niekad nesusipras tai padaryti. Pirmiau pasitariau su R. Židžiūnu, klausdamas, kaip dabar vyksta biznesis.

— Pinigai ateina kaip velniai,—atsakė jis.— Nežinau, kur jie juos deda. O mums algų nepakelia. Aš pats prašau, prašau pakelti, kas iš to! Gegužis lyg kurčias, negirdi ir nepaiso. Perkūnas žino, ką šitie žmonės mislija, kuo jie darbininkus skaito.

“Keleivis” buvo tuo išgarsėjęs, kad labai išnaudojo savo darbininkus. Tik dėl to spaustuvės darbininkai ten ilgiau neišsilaikydavo: padirbę kiek tiek, ieško darbo kitur—kitose spaustuvėse arba fabrikuose.

Iš tikrųjų, “Keleivio” leidėjų šykštumas

paskatino kai kuriuos pas juos dirbusius darbininkus įkurti "Laisvę".

Nepamirškime, kad 1911 metų pradžioje buvo kilęs "Keleivio" spaustuvėje darbininkų streikas. Streiką pralaimėję, darbininkai, sudarę didesnę talką iš šalies, na ir pradėjo leisti savo laikraštį.

Nesakau, jog kitos lietuviškos spaustuvės tuomet mokėjo savo darbininkams labai aukštas algas. Ne, ne aukštas, bet didesnes negu "Keleivis". Darbo sąlygos kitose spaustuvėse taipgi buvo žmoniškesnės.

Lietuviai spaustuvininkai neturėjo savo jokios organizacijos. Buvo sumanyta įkurti Amerikos lietuvių zecerių uniją, — net ir laikina valdyba, rodosi, buvo sudaryta, tačiau nebuvo galima visus spaustuvininkus suorganizuoti. Ir taip toji mūsų unija mirė dar nesusikūrusi. Jei anuo metu lietuviškoje spaustuvėse algos būtų buvusios didesnės, darbo sąlygos geresnės, tai ir šiandien lietuviškiems laikraščiams nereikėtų kentėti dėl stokos technikų.

"Keleivio" spaustuvėje tuomet dirbo, rodosi, Pečiulis, P. Vasiliauskas, P. Šolomskas, V. Ditkevičius ir aš. Vėliau spaustuvėje pradėjo mokytis ir R. Židžiūnas. Jeigu mes visi kolektyviai būtume reikalavę pakelti algas, samdytojais, be abejo, būtų buvę priversti skaitytis. Bet to nebuvo: kiekvienas prašė individualiai, pasižeminančiai, kadangi mes buvome neorganizuoti — kiekvienas kas sau. O asmeniniuose pasikalbėjimuose visi skundėsi, visi reiškė nepasitenkinimą.

Parašiau J. Gegužiui laiškutį, prašant pakelti man algą. Laiškutį padėjau ant jo rašomojo stalo, stovėjusio prie lango palei gatvę, o pats nuėjau skersai gatvę į lietuvių užlaikomą krautuvėlę ir ten atsargiai stebėjau, ką darys Gegužis, paskaitęs mano prašymą.

Paskaitęs laiškutį, žiūriu, jis raukosi ir kažin ką su savimi kalba. Pagaliau, duoda kumštimi į stalą. Pakyla, bėga į spaustuvę turbūt manęs ieškoti. Kai jis sugrižo prie rašomojo stalo, aš tuojau įeinu į raštinę. Jis sako:

— Tai ką, Rokuti (jis taip mane vadindavo), tu turbūt nori, kad mes uždarytume laikraštį. Sutinku, dirbi sąžiningai, darbo

pramokai, bet ar tu žinai, kad mes neturime iš ko jums algas pakelti? Tau pakelsiu, sužinos kiti, na, ir jie norės to paties. Ką jūs čia, vyrukai, darote?..

Aš jam aiškinau, kad iš 8 dolerių nebega-liu pragyventi; gyvas reikalas verčia prašyti pakėlimo.

— Na, matysime,— pagaliau jis suramino mane. Pakėlė jis man tuomet algą 50 centų savaitėje.

"Keleivio" spaustuvėje išdirbau daugiau kaip dvejus metus. Lengvai valdžiau presus, taipgi lankstomąją mašiną. Galėdavau laikraštį susilaužti ir atspausdinti. Taipgi išmokau susilaužti knygas, rankomis surinkti ir spausdinti lapelius-plakatus. Bet tik tuo nesitenkinau: man labai rūpėjo išmokti linotipininko amatą, išmokti valdyti linotipą. Gegužis leido man mokytis linotipininku, bet tik vakarais arba šeštadienių popiečiais. Algos dasivariau iki 12 dolerių savaitėje.

II

"Keleivio" leidėjai buvo keisti žmonės, nepasakius kitaip. J. Gegužis asmeniškai netgi buvo neblogas: šnekus, mėgo dažnai vieną kitą pokštą, juokelį pakrėsti, nors tai jam nelabai sekdavosi. Laikraščiu jis re-tai kada ką parašydavo—neturėjo žurnalistinių polinkių, bet spaustuvėje ir administracijoje dirbo daug. Kitus darbo pamokyti netingėdavo.

Šykštumas buvo pati didžiausia J. Gegužio nelaimė, savotiška liga. Prastai jis rengdavosi, būdamas viengungiu, gyveno nedideliame kambarėlyje "burdingierium" pas Raulinaičius, nešildomajame name. Bendrai, jo gyvenimas buvo nykus. Jis vadinosi socialistu, bet nepriklausė LSS kuopai dėl to, kad reikėjo ten mokėti per mėnesį po 25c. nario mokesties! Šykštumas prastino jo santykius su darbininkais, nuolat zurzančiais dėl mažų algų. Kai tik kuris, būdavo, paprašys pakelti jam algą, J. Gegužis nervinasi, karščiuojasi, bėgioja iš kampo į kam-pą, pyksta per kelias dienas. Buvo tokių, kurie, nežinodami tikros padėties, patikėdavo nuolat vaitojančiam administratoriui ir net jo gailėjosi.

Bet neužilgo (1916 m.) "Keleivio" leidėjai pasistatė didelį mūro namą tame pačia-

me South Bostone, O kai J. Gegužis mirė (antrojo pasaulinio karo metu), jis paliko daugiau kaip 100,000 dolerių turto; paliko tokią sumą, nežiūrint to, kad savu laiku jis smarkiai spekulavo biržoje ir ten nemaža dolerių prakišo. Jo palikimas, kaip ir daugelio jam panašių, kiek girdėjau, sudilo, sutirpo kitų kišenėse—nuėjo vėjais! Sekant rašytoja Žemaite: šykštuolio naudą velniai gauda!

Kai tik pradėjau "Keleivyje" dirbti, S. Michelsonas man atrodė kaž kokių nenormaliu žmogum. Jis, kaip minėjau, turėjo savo rašomąjį stalą spaustuvės kampely, kasdien su juo tekdavo susitikti. Tačiau, atėjęs į darbą, niekam jis netardavo "labas!" Jokio ryšio su spaustuvės darbininkais, jokio pokalbio jis neturdavo. Ne kartą mes, darbininkai, šnekėdavomės: Koks velnias su redaktorium ten darosi! Kodėl jis toks—be žmogiškų pojūčių? Tik vėliau tai paaiškėjo: Michelsonas—dvaro ekonomo sūnus. Kadangi gerai pažinojau Makniūnų (Dzūkijoje) dvaro ekonomą-niekšą, mačiau ir ant savo kailio jaučiau jo elgesį su samdomais darbininkais ir kumečiais, tai pradėjau geriau suprasti patį Michelsoną.

Praėjus metų eilei, kai aš jau dirbau laikraščių redakcijose, tas pats Michelsonas dažnai be jokio, rodosi, reikalo, minėdamas savo laikraštyje mano pavardę, pridėdavo: "buves 'Keleivio' mašinų valytojas" arba "M. Petrausko mokinys". Jis bandė savo skaitytojams pasakyti, būk mašinų apsivalymas arba muzikos mokymasis pas M. Petrauską žmogų labai pažemina!..

Tarp savęs Gegužis su Michelsonu neretai susiriedavo taip, kad nesiskaitė su jokiu padorumu: kirtosi jiedu "rinktiniais" padykusių pusbernių žodžiais. Ir manyje nuolat kildavo klausimas: kaip jiedu, šitaip santyki audami, gali būti partneriais ir leisti laikraštį?!

III

Pradėjęs "Keleivio" spaustuvėje dirbti, plačiau įsivėliau į visokią visuomeninę veiklą. Įstojau į LSS 60 kuopą, o 1915 met. buvau išrinktas jos sekretorium. Lankiau vakarinę mokyklą anglų kalbai pramokti.

Gyvenant South Bostone, teko susipažinti

su daugeliu žymesnių lietuvių darbininkų judėjimo veikėjų. Rodosi, 1914 metais susipažinau su P. Svolieliu ir Pr. Eidukevičium-Baranausku, atvykusi iš Europos ir tuoj grįžusiu į Lietuvą. Abudu šituodu vyrai 1918 metais stovėjo proletarinės revoliucijos Lietuvoje priešakyje, kuriant tarybinę santvarką. Atmenu, viename LSS 60 kuopos narių mitinge buvo atvykęs Pr. Eidukevičius. Jis sakė atsisveikinimo kalbą ir smarkiai kritikavo Amerikos lietuvių socialistus už tai, kad mažai gilinas į marksizmą, į socialistinį mokslą.

— Paviršutiniški, per daug paviršutiniški, jūs, draugai, esate. Nesimokote, nestudijuojate, kaip marksistai turėtų studijuoti,— sakė jis.

Prieš išeidamas iš salės, Pr. Eidukevičius paspaudė kiekvienam ten buvusiam ranką.

1915 metų rudenį į South Bostoną buvo atvykęs L. Prūseika. Nedideliame susirinkimelyje jis pranešė, jog yra kuriama Lietuvių Darbininkų Literatūros Draugija. Ragino įkurti jos kuopą ir South Bostone. Kuopa buvo įkurta—2-roji kuopa. Kurį laiką man teko būti jos sekretorium.

Pradėjau scenos mene dalyvauti. Įstojau į Gabijos chorą, vadovaujamą Miko Petrausko. Pagaliau pradėjau pas M. Petrauską mokyti muzikos. Žodžiu, visos mano laisvos nuo darbo valandos buvo tirštai užimtos.

Kai dabar pagalvoju, prieinu išvados: per daug siekiausi apžioti vienu kartu. Buvo reikėję susikaupti vienam kuriam dalykui ir jam dirbti.

Per trumpą laiką Michelsono padėjėju buvo Petras Kurkulis, jaunas, pilnas energijos vyrukas, rašinėjęs spaudoje eilėraščius Vardūno slapyvardžiu. Židžiūnas, Kurkulis ir dar du kiti jauni, gabūs vyrukai, kurių pavardžių neatsimenu, ir aš, laisvais sekmdienų popiečiais, susirinkdavome diskutuoti apie literatūrą. Skaitydavome eilėraščius: J. Jovaro, Liudo Giros, Maironio, J. Mikuckio ir kt. Deja, neilgai tai buvo: R. Židžiūnas tuoj išvyko dirbti linotipininku pas "Amerikos lietuvių" į Worcesterį, o P. Kurkulis, pakviestas būti "Kovos" administratorium, išvyko į Filadelfiją. Ir taip mūsų, literatūros mėgėjų, ratelis iširo.

(Tąsa 16-tam pusl.)

TAISYKLIŲ - ĮSTATYMŲ REIKĖS IR PEKLOJ!

A. B. SALIETIS

Įžymusis dramaturgas ir nuoseklus pažangiųjų idėjų puoselėtojas Sean O'Casey parašė įdomią kritiką tiems, kurie nieko gera nebemato ir neberanda šioje mūsų "ašarų pakalnėje". Jo straipsnis tilpo sausio 11 d. "New York Times Magazine".

O'Casey ima nagan tokius rašytojus, kurie visur tik pražutį temato. Jie skelbia desperaciją ir nusivylimą viskuo, nors be daugybės blogybių ir painiavų, mūsų gyvenimas yra turtingas dideliais, gražiais, prakilniais laimėjimais. Jie mūsų gerąją žemę persto beprotnamiu, kalėjimu, šermenyne. Labai, labai keista, sako O'Casey, kad "kiekvienas sakiny, kurį tokie rašytojai parašo, atsisako gyvenimo, betgi patys autoriai laikosi tokio gyvenimo įsikibę visomis savo pajėgomis kaip tos vijoklės prie sienos ir šaukiasi prie gydytojo vos tik pasijutę negerai."

O'Casey gražiai užvažiuoja ir tiems tuščiažodžiautojams, kurie skelbiasi sukilėliais prieš šių dienų negeroves, bet visas jų sukilimas susideda iš to, kad jie kitaip, negu kiti, apsirengia! Jie viską atmeta, viską pasmerkia. Jie skundžiasi, kad per daug visokių taisyklių, įstatymų, nurodymų, patarimų, sąlygų, garantijų. Po velniais, girdi, su visomis tomis taisyklėmis, su visais tais įstatymais!

"Puiki evangelija!" sako O'Casey. "Puikiai mes atrodytume ir puikiose gyvenimo sąlygose mes gyventume, jeigu nebūtų jokių nei taisyklių, nei įstatymų! Gal mes ir galėtume be jų egzistuoti, bet negalėtume gyventi. Jie reikalingi mūsų civiliniam gyvenimui ir išsilaikymui. Mūsų problema ne juos iššluoti, bet pasidaryti geresnius, protingesnius dėl visų: tautinius ir tarptautinius potvarkius."

"Imkime pavyzdį iš gamtos, kuri turi savo taisykles. Gražu, ar ne, būtų, jeigu vieną gražią dieną mūsų žemė staiga užsispirėtų ir pasakytų, 'Man jau atsibodo suktis, aš stovėsiu ten, kur randuosi', ir sustotų suk-

tis kaip tik per žiemos šalčius,— taip, jog mes niekad nebegalėtume išvysti gražiųjų Gegužės pumpurėlių! Mes vadovaujamiesi potvarkiais, kada einame į darbą, kada einame į bažnyčią, kada einame į ligoninę, kada lošiamo, ir mes turėsime potvarkius, kada pateksime į dangų, arba atsidursime pekloje.'

"Sukilėliai! Jie nėra jokie sukilėliai prieš jokią kvailystę, prieš jokią beteisę, bet tiktai bėgliai nuo gyvenimo. Bėda glūdi ne žvaigždėse virš jų galvų, ne žemėje po jų kojų, ne žmonėse aplinkui juos, bet juose pačiuose. Jie mano, kad viso pasaulio ritmas prasideda nuo jų ir kad laikrodžio taksėjimas yra jų širdies taksėjimas prieš mirtį."

Mums su tokiais sutvėrimais nepakeliui! Mūsų žemė, mūsų pasaulis, pilni grožio, pilni puikiausių žmonių, pilni pasiaukojimo ir atsidavimo, didvyriškumo! Štai, pavyzdžiui, sako O'Casey:

"Glasgow mieste pasirodo rauplių epidemijos pavojus. Gydytojai ir slaugės kartu su ligoniais užsidaro (izoliuojasi), kad neduotų epidemijai plisti. Tiesa, ligonis, gydytojas ir slaugė miršta, bet grūmojantis pavojus tapo pašalintas. Arba štai 13 metų berniukas pastebi dvi mergaites skęstančias jūroje. Jis puolasi jas gelbėti: išgelbsti vieną, paskui sugrįžta ir išgelbsti ir kitą. Gyvenimas niekuomet nestokos didvyrių, daugiausia nepagerbtų ir neapdainuotų didvyrių, bet jie visuomet randasi, visuomet pasiryžę veikti."

"Mūsų pasaulis pilnas grožio ir mūsų gyvenimas pilnas vilties. Nežiūrint dejuotojų ir raudotojų desperacijos, arfa tebeskleidžia ore vilties melodiją, o viltis veikloje niekad nenuils dainavus—gal tik už tūkstančio milijono metų nuo dabar laikas paskutinį kartą atsidus ir viskas išnyks..."

Mokausi amato

(Tąsa iš 14-to pusl.)

Po Kurkulio išvykimo "Keleivio" redakcion dirbti grįžo J. B. Smelstorius.

Praėjus apie pusmečiui, gaunu iš P. Kurkulio laišką, daug maž taip skambantį:

—Užuot krovęs turtus keleiviniams biznie-riams, atvyk pas mus dirbti "Kovos" spaus-tuvėje. Čia gausi didesnę algą ir būsi laiko-mas žmogumi.

Koks tai buvo džiaugsmas! Aš jau kvie-čiamas ne darbo mokytis, o dirbti!..

Keikė Gegužis Kurkulį, smarkiai jis pyko ir ant manęs, kai pasakiau, jog už keletu savaičių "Keleivį" paliksiu.

Jis jau buvo parsikvietęs į spaustuvę sa-vo brolių Vinčą—mokė spausdinti laikraštį. Kai sužinojo, kad aš pasiryžęs vykti Filadel-fijon, pakvietė mokytis linotipininku Miką Šileikį, kuris taipgi neilgai "Keleivyje" ko-jas šilo: pramokęs darbo, išvyko į Čikagą. Ten dirbdamas spaustuvėje, baigė Čikagos Dailės Institutą, patapo žymiu piešėju, ta-čiau visvien dar teberenka linotipu raidės.

Lietuviškų spaustuvių darbininkai suvai-dino ir tebevaidina svarbią rolę JAV lietu-vių kultūriniam gyvenime. Jei ne jų pasi-aukojimas, jei ne jų pamėgimas savo profe-sijos, prisirišimas prie spaudos darbo, mūsų spauda jau seniai būtų arba visiškai susmul-kėjusi arba visai liovusis egzistavusi.

Nemažai lietuvių spaustuvinių patapo redaktoriais, kai kurie likosi gydytojais, pav. dr. Jonas Repšys. Daug jų per anksti mirė nuo įtempto darbo ir nesveiko "kvapo". Bet dar yra keletas tokių, kurie tebedirba prieš 40-50 metų pradėtą darbą.

Sveikatos jiems!

Trys svarbios sukaktys

(Tąsa iš 2-ro pusl.)

O tų pačių metų gruodžio 16 d. Vilniuje buvo paskelbtas manifestas, skelbiant, kad visa valdžia Lietuvoje pereina į Lietuvos darbininkų ir mažžemių atstovų Tarybų rankas. Buvo sudaryta Lietuvos laikinoji vyriausybė su Vincu Kapsuku-Mickevičium priešakyje.

Tą pačią dieną Vilniuje įvyko 20,000 žmo-

nių demonstracija, pasisakiusi už Tarybinę Lietuvą.

Taip Lietuvoje prasidėjo pirmoji proleta-rinė revoliucija. Vyko aštrūs mūšiai su vo-kiškųjų (kaizerinių) okupantų tuomet Lie-tuvoje pasilikusia kariuomene, vyko mūšiai su "baltaisiais" lenkais, Lietuvos buržuazinė vyriausybė prašė vokiečių, kad padėtų jai nugalėti Lietuvos darbo žmones; ji prašė ir kitų kapitalistinių valstybių talkos, kurią ir gavo. Na, ir su ta talka jai pavyko laikinai laimėti. Bet mūšiai tęsėsi ilgai. Pavyzdžiui, Lietuvos Raudonosios Armijos daliniai tik 1918 m. rugpiūčio mėnesį tepasitraukė iš Zarasų.

Taigi visos šios trys sukaktys, joms ati-tinkamomis dienomis, Lietuvoje ir buvo per-nai iškilmingai atžymėtos.

Po to, kai pirmoji tarybinė valdžia Lietu-voje buvo nugalėta, Lietuvos žmonės sakė: ji sugriš, kadangi Lietuva turi būti tarybinė respublika, o ne buržuazinė!

Ir 1940 metais Tarybų valdžia Lietuvoje buvo atkurta!

Šiomet Lietuvos liaudis rūpestingai ruošis tinkamai atžymėti 20 metų sukaktį nuo to, kai tarybinė santvarka buvo atkurta. Tai bus 1960 metais.

ROMANTIKA

Ech, vaikystė. Kvaila vaikystė.

Ją vilioja karai ekrane.

Kaip paukštytė ji kiltų ir skristų

Ten, kur plaikstos liepsna kruvina,

Kur raketos žvaigždutėmis krenta,

Kur romantiški šviečia laužai . . .

Ech, vaikystė . . .

Jinai nesupranta,

Kad romantikos mūšy mažai.

Kad prieš tai būna purvinas kelias,

Kraujo dėmės snieguotam miške,

Duonos luitas,

Į ledą sušalęs,

Karštas prakaitas,

Tapęs druska,

Kad prieš tai nevaidindami miršta

Drąsūs vyrai pilka miline,

Kol jų kelias romantika virsta,

Kol jų žygdarbis

Virsta daina.

Br. Mackevičius